

ੴ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚਾਰ

48

ਪਰਮ ਤਾਂ ਮਜ਼ਹਬ

ਭਾਗ - 3

‘ਖੜੀ’

ਧਰਮ ਜਾਂ ਮਜ਼ਹਬ

ਭਾਗ-3

ਇਸ ਲੜੀ ਦੇ ਪਿਛਲਿਆਂ ਦੇ ਭਾਗਾਂ ਵਿਚ ਦਸਿਆ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ, ਕਿ ਕਾਇਨਾਤ ਦੇ ਜ਼ਰੋ-ਜ਼ਰੋ ਦੇ ਅੰਤਰ-ਆਤਮੇ, ਇਲਾਹੀ 'ਹੁਕਮ-ਰੂਪੀ' 'ਨਿਜੀ-ਧਰਮ', ਉਹਨਾਂ ਦੀ 'ਹੋਂਦ' ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਲਿਖਿਆ ਯਾ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਹੈ।

ਇਹ ਸਰੀਰ ਸਭ ਧਰਮ ਹੈ

ਜਿਸੁ ਅੰਦਰਿ ਸਚੇ ਕੀ ਵਿਚਿ ਜੋਤਿ ॥

(ਪੰਨਾ-੩੦੯)

ਜਿਸ ਨੂੰ ੮੪ ਲੱਖ ਜੂਨਾਂ ਤਾਂ, ਅਭੋਲ ਅਤੇ ਅਣਜਾਣੇ ਹੀ 'ਕਮਾ' ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਇਨਸਾਨੀ ਜੂਨ, ਆਪਣੀ 'ਹਉਮੈ' ਦੇ ਭਰਮ-ਭੁਲਾਵੇ ਵਿਚ, ਆਪਣੀ ਸਿਆਣਪ ਦੁਆਰਾ, ਇਸ 'ਨਾਲ ਲਿਖੇ' 'ਧਰਮ' ਤੋਂ ਬੇਮੁਖ ਅਤੇ ਅਵੇਸਲੀ ਹੋ ਕੇ, ਆਪਣੇ ਹੀ 'ਭਾਣੇ' ਵਿਚ ਮਨਮੁਖੀ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ 'ਜਮਾ' ਦੇ ਵੱਸ ਪੈਂਦੀ ਹੈ।

ਤੀਖਣ-ਬੁੱਧੀ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਭੀ, ਇਨਸਾਨ ਇਸ 'ਨਾਲ ਲਿਖੇ' ਧਰਮ ਨੂੰ ਬੁੱਝਣ ਅਤੇ ਸਮਝਣ ਤੋਂ ਅਸਮਰੱਥ ਹੈ।

ਇਸ ਅਤਿਅੰਤ ਸੂਖਮ ਅਤੇ ਗੁਪਤ 'ਭੇਦ' (Divine-mystery) ਨੂੰ, ਬੁੱਝਣ ਅਤੇ ਸਮਝਣ ਲਈ, ਇਸ ਲੇਖ ਵਿਚ ਉੱਦਮ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਕਿ 'ਖੜ੍ਹਾ' ਪਾਣੀ ਗੰਧਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ 'ਚਲਦਾ' ਪਾਣੀ ਨਿਰਮਲ ਅਤੇ ਤਾਜ਼ਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਚਲਦੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਕਿਸੇ 'ਸੋਮੇ' ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਥੋਂ ਤਾਜ਼ਾ ਨਿਰਮਲ ਪਾਣੀ ਲਗਾਤਾਰ ਵਹਿੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਜਦ ਚਲਦੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਰਵਾਨਗੀ ਵਿਚ, ਕੋਈ ਵਿਘਨ ਪੈ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਸਰੋਵਰ ਦਾ ਇੱਕਠਾ ਹੋਇਆ ਪਾਣੀ, ਸਹਿਜੇ-ਸਹਿਜੇ 'ਮੈਲਾ' ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬਾਹਰਲੇ, 'ਮੈਲੇ' ਪਾਣੀ ਦੀ ਰੋੜ੍ਹ ਨਾਲ ਸਰੋਵਰ ਦਾ ਪਾਣੀ ਹੋਰ ਭੀ ਗੰਧਲਾ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ 'ਮੱਛਰ' ਆਦਿ ਉਪਜਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਗੰਦੀ 'ਹਵਾੜ' ਨਾਲ ਅਨੇਕਾਂ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਫੈਲਦੀਆਂ ਹਨ।

ਦੂਜੇ ਲਫਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਜਦ ਤਾਈਂ 'ਸਰੋਵਰ' ਦਾ, ਆਪਣੇ 'ਸੋਮੇ' ਨਾਲ 'ਮੈਲ' (connection) ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ — ਤਦ ਤਾਈਂ, ਸਰੋਵਰ ਦਾ ਪਾਣੀ ਤਾਜ਼ਾ ਅਤੇ ਨਿਰਮਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ 'ਜੀਵ-ਜੰਤ' ਇਸ ਤੋਂ ਲਾਹਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

ਪਰ ਜਦ 'ਸੋਮੇ' ਵਿਚੋਂ ਆ ਰਹੀ 'ਖਾਲ', ਕੂਲ੍ਹ ਯਾ 'ਪਾਣੀ ਦੀ ਧਾਰਾ' ਵਿਚ ਕੋਈ ਵਿਘਨ ਪੈ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਤਾਜ਼ੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਰਵਾਨਗੀ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ – ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਸਰੋਵਰ ਨੂੰ ਤਾਜ਼ਾ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਪਿਆ ਪਾਣੀ, ਸਹਿਜੇ-ਸਹਿਜੇ ਸੁੱਕ ਕੇ ਘਟਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ 'ਗੰਧਲਾ' ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਰੋਵਰ ਦਾ ਪਾਣੀ

ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੋਣ ਦੀ

ਬਜਾਇ

ਹਾਨੀਕਾਰਕ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਐਨ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ, ਜਦ ਤਾਂਈ ਸਾਡਾ 'ਮਨ-ਰੂਪੀ' ਸਰੋਵਰ, ਅਨੁਭਵੀ 'ਸੁਰਤ-ਸਬਦ' ਦੁਆਰਾ, 'ਹੁਕਮੁ', 'ਸਬਦੁ', 'ਨਾਮੁ' ਦੇ 'ਸੋਮੇ' ਨਾਲ ਮਿਲਿਆ ਯਾ ਜੁੜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਤਦ ਤਾਈਂ, ਇਲਾਹੀ 'ਹੁਕਮੁ' ਯਾ 'ਨਾਮੁ' ਦੀ 'ਰਵਾਨਗੀ' ਦੁਆਰਾ, ਸਾਡੇ 'ਮਨ, ਤਨ, ਚਿਤਾ' ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਆਤਮਿਕ ਦੈਵੀ ਗੁਣ, ਸਹਜ ਸੁਭਾਇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਡੇ ਮਨ ਰੂਪੀ ਸਰੋਵਰ ਵਿਚ ਗੰਧਲਾਪਨ ਤੇ ਸੜ੍ਹਾਂਦ ਨਹੀਂ ਉਪਜਦੀ। ਸਾਡੀ ਅੰਤਰ-ਆਤਮਾ ਸਵੱਛ, ਨਿਰਮਲ, ਸ਼ਾਂਤ, ਖਿੜੀ ਹੋਈ ਤੇ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਅਸੀਂ 'ਹੁਕਮੁ-ਰੂਪੀ' 'ਪਰਮੁ' ਨੂੰ ਅੰਤਰ-ਆਤਮੇ ਅਨੁਭਵ ਕਰਕੇ, ਕਮਾ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ 'ਆਤਮਿਕ-ਸੇਵਾ' ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ – ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ, ਆਪਣਾ ਅਮੌਲਕ ਜੀਵਨ ਸਫਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਇਹੋ ਸਹੀ ਧਰਮੁ ਹੈ।

ਹੁਣ ਲਉ ਦੂਜਾ ਪੱਖ –

ਜਦ ਸਾਡਾ ਮਨ, ਆਪਣੇ ਸੋਮੇ 'ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਦੇ 'ਹੁਕਮੁ-ਰੂਪੀ' ਨਾਲ ਲਿਖੇ 'ਪਰਮੁ' ਯਾ 'ਨਾਮੁ' ਨੂੰ 'ਭੁਲ' ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਯਾ ਬੇਮੁਖ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਸਾਡੀ 'ਸ਼ਰਧਾ-ਭਾਵਨੀ' ਦੀ ਧਾਰਾ ਯਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿਚ ਵਿਘਨ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ, ਅਸੀਂ ਆਤਮ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਸਾਰੇ ਦੈਵੀ ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਵਾਂਝੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਸਾਡਾ ਮਨ, ਹਉਮੈ ਦੇ ਭਰਮ-ਭੁਲਾਵੇ ਵਿਚ ਬਾਹਰਮੁਖੀ 'ਕੁਸੰਗਤ' ਨਾਲ ਮਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ, ਮੈਲੇ ਤੇ ਗੰਧਲੇ ਮਨਾਂ ਨਾਲ ਹਉਮੈ ਦੇ ਭਰਮ-ਭੁਲਾਵੇ ਵਿਚ ਅਕਾਲ-ਪੁਰਖ ਤੋਂ 'ਸ਼ਰਧਾ ਹੀਣ' ਅਤੇ 'ਬੇਮੁਖ' ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ। ਆਪਣੀ ਸਿਆਣਪ ਦੇ

ਆਸਰੇ, ਆਪਣੇ 'ਭਾਣੇ' ਵਿਚ ਵਿਚਰ ਕੇ, ਅਨੇਕਾਂ ਦੁੱਖ-ਕਲੋਸ਼ ਭੋਗਦੇ ਹੋਏ, ਰੋਂਦੇ ਪਿੱਟਦੇ ਅਤੇ ਖੱਜਲ-ਖੁਆਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਆਪਣੈ ਭਾਣੈ ਜੋ ਚਲੈ ਭਾਈ ਵਿਛੁੜਿ ਚੋਟਾ ਖਾਵੈ ॥

(ਪੰਨਾ-੬੦੧)

ਦੁਖ ਤਦੇ ਜਾ ਵਿਸਰਿ ਜਾਵੈ ॥

ਭੁਖ ਵਿਆਪੈ ਬਹੁ ਬਿਧਿ ਧਾਵੈ ॥

(ਪੰਨਾ-੮੮)

ਹੁਕਮੁ ਨ ਜਾਣਹਿ ਬਪੁੜੇ ਭੂਲੇ ਫਿਰਹਿ ਗਵਾਰ ॥

ਮਨਹਠਿ ਕਰਮ ਕਮਾਵਦੇ ਨਿਤ ਨਿਤ ਹੋਹਿ ਖੁਆਰੁ ॥

(ਪੰਨਾ-੬੬)

ਪਰਮੇਸਰ ਤੇ ਭੁਲਿਆਂ ਵਿਆਪਨਿ ਸਭੇ ਰੋਗ ॥

ਵੇਮੁਖ ਹੋਏ ਰਾਮ ਤੇ ਲਗਨਿ ਜਨਮ ਵਿਜੋਗ ॥

(ਪੰਨਾ-੧੩੫)

ਹੁਕਮੁ ਨ ਜਾਣੈ ਬਹੁਤਾ ਰੋਵੈ ॥

ਅੰਦਰਿ ਧੋਖਾ ਨੀਦ ਨ ਸੋਵੈ ॥

(ਪੰਨਾ-੮੫)

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਅਕਾਲ-ਪੁਰਖ ਨੂੰ—

ਭੁੱਲ ਕੇ
ਵਿਸਾਰ ਕੇ
ਬੇਮੁਖ ਹੋ ਕੇ

ਆਪਣੇ ਭਾਣੇ ਵਿਚ ਚੱਲਣ ਨਾਲ—

1. ਮਾਇਆ ਦੇ ਭਰਮ-ਭੁਲਾਵੇ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦੇ ਹਨ।
2. ਹਉਮੈ ਦੇ ਦੀਰਘ ਰੋਗ ਵਿਚ ਗਲਤਾਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।
3. ਦੈਵੀ ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਵਾਂਝੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।
4. ਮਾਇਕੀ ਅਗਨ-ਸੋਕ ਸਾਗਰ ਵਿਚ ਸੜਦੇ ਹਨ।
5. ਆਪਣਿਆਂ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਭੁਗਤਦੇ ਹਨ।
6. ਆਵਾਗਵਨ ਵਿਚ ਪੈਂਦੇ ਹਨ।
7. ਜਮਾਂ ਦੇ ਵਸ ਪੈਂਦੇ ਹਨ।
8. ਨਰਕ ਭੋਗਦੇ ਹਨ।

ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ 'ਯਾਦ' ਯਾ ਸਿਮਰਨ ਨਾਲ—

1. 'ਅਨੁਭਵ' ਖੁਲ੍ਹਦਾ ਹੈ।

2. ਸ਼ਰਧਾ ਭਾਵਨੀ ਉਪਜਦੀ ਹੈ।

3. ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲਿਖੇ 'ਧਰਮ' ਦੀ ਸੋਝੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ।
  4. ਇਲਾਹੀ 'ਹੁਕਮ-ਰੂਪੀ' ਧਰਮ ਕਮਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
  5. ਇਲਾਹੀ 'ਭਾਣਾ' ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
  6. ਸਤਿਗੁਰ ਦੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।
  7. ਆਤਮ ਮੰਡਲ ਦੇ ਸਾਰੇ ਦੈਵੀ ਗੁਣ ਅਤੇ 'ਦਾਤਾਂ' ਪ੍ਰਦਾਨ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।
  8. ਇਲਾਹੀ 'ਪ੍ਰੀਤ-ਡੋਗੀ' ਨਾਲ ਬੱਝ ਜਾਈਦਾ ਹੈ।
  9. ਬੈ-ਖਰੀਦ 'ਹੁਕਮੀ-ਬੰਦੇ' ਬਣ ਕੇ ਸੇਵਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
  10. ਜੀਵਨ ਸੁਖੀ ਅਤੇ ਸਫਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
  11. ਮਾਇਕੀ ਭਰਮ-ਭੁਲਾਵਾ ਦੂਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
  12. ਹਉਮੈ ਦੇ ਦੀਰਘ ਰੋਗ ਤੋਂ ਬਚੀਦਾ ਹੈ।
  13. ਮਾਇਕੀ ਆਤਮਸ਼-ਦੁਨੀਆਂ ਤੋਂ ਬਚੀਦਾ ਹੈ।
  14. ਆਵਾਗਵਨ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।
  15. ਜਮਾਂ ਤੋਂ ਬਚੀਦਾ ਹੈ।
  16. ਪਰਮੇਸਰ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਸਮਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
- ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਦੋ ਕਿਸਮ ਦੇ ਧਰਮ ਪਰਵਿਰਤ ਹਨ—
1. ਅੰਤਰਮੁਖੀ—'ਨਾਲ ਲਿਖਿਆ'—ਆਤਮਿਕ 'ਧਰਮ', ਅਤੇ
  2. ਬਾਹਰਮੁਖੀ—'ਅਪਣਾਏ' ਹੋਏ ਵੱਖ-ਵੱਖ 'ਧਰਮ'

ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਨਿਖਰਵਾਂ ਨਿਰਨਾ ਕਰਨ ਦੀ ਅਤਿਅੰਤ ਲੋੜ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਖਲਕਤ ਨੂੰ 'ਧਰਮ' ਦੀ ਬਾਬਤ ਬੇਅੰਤ ਭੁਲੇਖੇ ਪਏ ਹੋਏ ਹਨ।

ਪਿਛੇ ਦਸਿਆ ਜਾ ਚੁਕਿਆ ਹੈ, ਕਿ 'ਹੁਕਮ-ਰੂਪੀ' ਇਲਾਹੀ ਧਰਮ—ਵਿਸ਼ਵ ਵਿਚ, ਕਾਇਨਾਤ ਦੇ ਅੰਤਰ-ਆਤਮੇ, 'ਨਾਲ-ਲਿਖਿਆ' ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜੋ,

ਸਦੀਵੀ

ਜੁਗੋ-ਜੁਗ

ਇਕ-ਸਾਰ

ਗੁਪਤੋ-ਗੁਪਤੀ

ਵਿਆਪਕ ਹੋ ਕੇ ਵਰਤ-ਰਹਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੁਆਰਾ ਸਾਰੀ ਕਾਇਨਾਤ —

ਉਪਜਦੀ
ਪਲਦੀ
ਪ੍ਰਛਲਤ ਹੁੰਦੀ
ਮੌਲਦੀ
ਖਿੜਦੀ ਅਤੇ
ਬਿਨਸਦੀ ਹੈ।

ਇਹ ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਇਲਾਹੀ ਵਿਸ਼ਵ ‘ਧਰਮ’—

ਅਭੂੱਲ ਹੈ
ਅਟੱਲ ਹੈ
ਇਕੋ-ਇਕ ਹੈ
ਸਰਬਗ ਹੈ
ਨਾਲ ਲਿਖਿਆ ਹੈ
ਬਦਲਦਾ ਨਹੀਂ
ਬੁੱਧੀ ਦੀ ਪਕੜ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ
ਅਤੇ ਅਨੁਭਵੀ ਆਤਮਿਕ ਮੰਡਲ ਦੀ ਗੁਪਤ ‘ਖੇਡ’ ਹੈ।

ਇਸ ‘ਗੁਪਤ’ ਇਲਾਹੀ ਵਿਸ਼ਵ ਧਰਮ ਵਿਚ, ਸਾਰੇ ਆਤਮਿਕ ਮੰਡਲ ਦੇ ਦੈਵੀ ‘ਗੁਣ’ :—

ਨਿਰਮਲਤਾ
ਪ੍ਰੀਤ
ਪ੍ਰੇਮ
ਪਿਆਰ
ਪਿਰਮ-ਰਸ
ਰਾਉ
ਦਇਆ
ਫਿਰਮਾ
ਸ਼ਾਂਤੀ

ਸੁਖ

ਅਨੰਦ

ਮੈਤ੍ਰੀ-ਭਾਵ

ਸਬਦੁ

ਨਾਮੁ ਆਦਿ

ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਹਨ ਅਤੇ ਸਹਿਜ ਸੁਭਾਇ, ਆਪ-ਮੁਹਾਰੇ, ਪਰਵਿਰਤ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ
ਕਿ ਪੁੱਧ ਵਿਚ—ਸੂਰਜ ਦੇ ਸਾਰੇ ਗੁਣ।

ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਅੱਡੋ-ਅੱਡੀ ਬਾਹਰਮੁਖੀ 'ਧਰਮ' (outer
religions) ਪ੍ਰਚਲਤ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੱਗੋਂ, ਅਨੇਕਾਂ ਫਿਰਕੇ, ਸੰਪਰਦਾਵਾਂ ਬਣੀਆਂ
ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਧਰਮਾਂ ਅਤੇ ਫਿਰਕਿਆਂ ਦੇ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ :—

ਇਸ਼ਟ

ਸਿਧਾਂਤ

ਮਰਿਆਦਾ

ਕਰਮ-ਕਾਂਡ

ਰਹੁ-ਰੀਤ

ਰੇਖ

ਭੇਖ

ਦਰਸ਼ਨ

ਹਨ, ਜੋ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਬਦਲਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਇਹਨਾਂ ਬਾਹਰਮੁਖੀ ਧਰਮਾਂ ਦੀ 'ਭਿੰਨਤਾ' ਜਾਂ 'ਵਖਰੇਪਨ' ਦੇ ਕਾਰਨ—

ਗਾਲਤ ਝਹਿਮੀਆਂ

ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ

ਈਰਖਾ

ਦਵੈਤ

ਨਫਰਤ

ਤਅੱਸਬ

ਲੜਾਈਆਂ

ਜਹਾਦ

ਜੁਲਮ

ਅਤਿਆਚਾਰ, ਆਦਿ

ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਕਿ ਕਈ ਵਾਰੀ ਅਤਿਅੰਤ ਦੁਖਦਾਈ ਅਤੇ ਤਬਾਹੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੇ ਹਨ।

ਪਰੰਤੂ 'ਧਰਮ', ਜੋ ਕਿ ਮੂਲ-ਪੱਖ ਤੋਂ ਇਕੋ-ਇਕ ਹੈ, ਦੋ ਜਾਂ ਬਹੁਤੇ ਨਹੀਂ, ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਸਮਝਣ ਵਾਲੀ ਅਤੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ, ਕਾਇਨਾਤ ਦੇ ਜ਼ਰੋ-ਜ਼ਰੋ ਵਿਚ ਇਕੋ 'ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਦੀ ਜੋਤ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਹੈ।

ਸਭ ਮਹਿ ਜੋਤਿ ਜੋਤਿ ਹੈ ਸੋਇ ॥

(ਪੰਨਾ-੧੩)

ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਵਿਚ, ਇਕੋ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਦੀ ਜੋਤ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਸਾਰੇ ਉਸੇ ਪਰਮ-ਜੋਤ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਹੀ ਅੰਸ਼ ਹਨ। ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਅਨੁਸਾਰ, ਵੱਖ-ਵੱਖ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਹਿਰਾਵੇ ਪਾ ਕੇ, ਕੁਦਰਤੀ-ਮਿਲੇ ਮਨੁੱਖੀ-ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਵਿਗਾੜ ਕੇ, (ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਧੁਨਿਕ ਸਭਿਅਤਾ, ਮੌਜੂਦਾ ਤਹਿਜ਼ੀਬ ਅਨੁਸਾਰ 'ਸੰਵਾਰਨਾ' ਆਖਦੀ ਹੈ।) ਅਨੇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਰਿਆਦਾ ਤੇ ਅਸੂਲ ਘੜ ਕੇ, ਮਨੁੱਖੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਫਿਰਕਿਆਂ ਜਾਂ ਧਰਮਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ, ਆਪਣੇ ਬਣਾਏ ਹੋਏ 'ਧਰਮ' ਨੂੰ ਦੂਜਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਸ਼ੇਸ਼ਟ, ਚੰਗਾ ਤੇ ਉਤਮ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਸਾਰੇ ਰਲ ਕੇ ਭੀ ਉਸ ਅਸਲੀ ਤੇ ਮੂਲ 'ਇਲਾਹੀ-ਧਰਮ' ਦੀ ਹੋਂਦ ਤੇ ਸਚਾਈ ਨੂੰ ਮੇਟ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ।

'ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਨੇ ਸਭ ਨੂੰ ਸਰੀਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਸਰੀਰ ਦੇ ਨੱਕ, ਕੰਨ, ਮੂੰਹ, ਅੱਖਾਂ, ਹੱਥ-ਪੈਰ ਭੀ ਸਭ ਨੂੰ ਇਕੋ ਜਿਹੇ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਸਰੀਰ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਾਣਦਾਇਕ ਸ਼ਕਤੀ ਤੇ ਜਾਗਦੀ ਜੋਤ, ਕਰਤਾਰ ਨੇ ਆਪ ਰਖ ਕੇ, ਜੀਵ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਭੇਜਿਆ ਹੈ :—

ਏ ਸਰੀਰਾ ਮੇਰਿਆ ਹਰਿ ਤੁਮ ਮਹਿ ਜੋਤਿ ਰਖੀ

ਤਾ ਤੂ ਜਗ ਮਹਿ ਆਇਆ ॥

(ਪੰਨਾ-੯੨੧)

ਮਨੁੱਖ ਵਿਚ ਜੋ ਸਵਾਸ ਚਲਦੇ ਹਨ ਇਹ ਭੀ ਉਸੇ ਦਾਤੇ ਦੀ ਦੇਣ ਹੈ :

ਹਰਿ ਜੀਉ ਗੁਫਾ ਅੰਦਰਿ ਰਖਿ ਕੈ ਵਾਜਾ ਪਵਣੁ ਵਜਾਇਆ ॥

(ਪੰ-੯੨੨)

ਸਾਗਿਆਂ ਅੰਦਰ ਜੋਤ ਇਕ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਜੋਤ ਦਾ ਸੋਮਾ ਯਾ ਮੂਲ ਵੀ ਇਕ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਹੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ :—

‘ਏਕ ਪਿਤਾ ਏਕਸ ਕੇ ਹਮ ਬਾਰਿਕ’

ਅਤੇ

‘ਸਭੇ ਸਾਂਝੀਵਾਲ’

ਸਦਾਉਂਦੇ ਹਾਂ।

ਤਾਂਤੇ, ਸਾਡਾ ਸਭ ਦਾ ਅਸਲਾ ਅਤੇ ਜੀਵਨ-ਦਾਤਾ ਇਕ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ‘ਨਾਲ
ਲਿਖਿਆ’ ‘ਹਕਮੁ-ਰੂਪੀ’ ‘ਧਰਮੁ’ ਭੀ ਇਕ ਹੀ ਹੈ।

ਹਾਂ ਜੀ, ਇਕੋ-ਇਕ ਸਭਨਾਂ ਵਿਚ ਵਸ ਰਹਿਆ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ :—

ਪ੍ਰੇਮ ਪੁਰਖ ਹੈ।

ਅਤਿ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਹੈ।

ਰੰਗ-ਰਤਾ ਹੈ।

ਲਾਲ-ਰੰਗੀਲਾ ਹੈ।

ਲਾਲ ਪਿਆਰਾ ਹੈ ।

ਪ੍ਰੇਮ-ਪਿਰੀ ਹੈ।

(God is Love)

ਇਸ ਲਈ, ਇਕੋ ਇਲਾਹੀ ਪਿਆਰ ਦੀ ‘ਪ੍ਰੀਤ-ਡੋਰੀ’ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਹੀ ‘ਜੀਵ’
ਬੱਚੇ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਮੂਲ ਵੱਲ ਖਿੰਚੀਂਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਇਸ ਸੂਖਮ, ਗੁਪਤ, ਇਲਾਹੀ ‘ਪ੍ਰੀਤ-ਡੋਰੀ’ ਯਾ ‘ਅਕਰਖਣ ਸ਼ਕਤੀ’ (secret
Divine gravity) ਦੁਆਰਾ, ਪਰਮੇਸ਼ਰ — ਆਪਣੀ ‘ਅੰਸ-ਰੂਪੀ’ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ
ਵੱਲ ਗੁਪਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਖਿੰਚੀ ਰਖਦਾ ਹੈ।

ਤੋਰੀ ਨ ਤੂਟੈ ਛੋਰੀ ਨ ਛੂਟੈ ਐਸੀ ਮਾਧੇ ਖਿੰਚ ਤਨੀ ॥

(ਪੰਨਾ-੮੨੭)

ਇਸ ਇਲਾਹੀ ‘ਪ੍ਰੀਤ-ਡੋਰੀ’ ਦਾ ‘ਸਰੂਪ’ :—

ਸਰਧਾ-ਭਾਵਨੀ

ਭਉ-ਭਾਵਨੀ

ਪ੍ਰੇਮ-ਸਵੈਪਨਾ

ਪਿਆਰ-ਤਾਂਘ

ਆਤਮਿਕ-ਕਾਂਖੀ

ਬਿਰਹਾ

ਸੇਵਾ-ਭਾਵ

ਸਿਮਰਨ

ਆਪਾਵਾਰਨਾ ਹੈ,

ਜਿਸ ਦੁਆਰਾ ਪਰਮੇਸ਼ਰ, ਆਪਣੀ 'ਜੀਵ-ਰੂਪੀ' ਅੰਸ਼ ਨੂੰ ਗੁਪਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ:—

ਬੋਲ-ਬਿਲਾਉਂਦਾ ਹੈ

ਲਾਡ-ਲਡਾਉਂਦਾ ਹੈ

ਪ੍ਰਤਿ-ਪਾਲਦਾ ਹੈ

ਸਾਰ-ਸਮਾਲਦਾ ਹੈ

ਮਾਂ-ਪਿਆਰ ਜਤਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਪਿਰਮ ਪਿਆਲਾ ਪਿਲਾਉਂਦਾ ਹੈ

ਪਿਰਮ-ਰਸ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ

ਨਦਰਿ ਕਰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮਾਇਕੀ ਸੰਬੰਧ ਜਾਂ 'ਨਾਤੇ' ਜਿਵੇਂ ਕਿ—

ਮੋਹ

ਮਮਤਾ

ਪਿਆਰ

ਸਨੇਹ

ਇਸ਼ਕ

ਪ੍ਰੇਮ

ਬਿਰਹਾ, ਆਦਿ

ਇਸੇ ਗੁਪਤ ਇਲਾਹੀ 'ਪ੍ਰੇਮ-ਬੋਲ' ਦਾ ਹੀ 'ਅਕਸ' (reflection) ਜਾਂ 'ਝੌਲਾ' ਜਿਹਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਅਤੇ ਪਰਵਿਰਤੀ ਹੈ।

ਇਸੇ ਪ੍ਰੀਤ-ਛੋਗੀ ਦੀ—

'ਖਿਚ' ਅਨੁਭਵ ਕਰਨੀ

'ਖਿਚ' ਖਾਣੀ

ਪਿਆਰ ਤੁਣਕੇ ਸਹਾਰਨੇ

ਤੁਣਕਿਆਂ ਨਾਲ ਮਨ ਦਾ ਨੱਚਣਾ

ਪਿਆਰ ਵਿਚ 'ਮੌਲਣਾ'
 ਪਿਆਰ ਵਿਚ 'ਪੈਲਾਂ ਪਾਉਣੀਆਂ'
 ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਲੋਟ-ਪੋਟ ਹੋਣਾ
 ਪ੍ਰੇਮ-ਸੈੱਪਨਾ ਵਿਚ ਉਡਾਰੀਆਂ ਲਾਉਣੀਆਂ
 ਮਜ਼ੀਠੇ ਰੰਗ ਵਿਚ 'ਰੰਗੇ' ਜਾਣਾ
 ਪ੍ਰੇਮ-ਬਿਛੋਹ ਵਿਚ 'ਘੁਲਣਾ'
 ਪਿਰਮ ਰਸ ਵਿਚ 'ਅਲਮਸਤ' ਹੋਣਾ
 ਪ੍ਰੇਮ ਖੁਮਾਰੀ ਵਿਚ 'ਬੇਖਦ' ਹੋਣਾ
 ਪ੍ਰੇਮ ਸਾਗਰ ਵਿਚ ਤਾਰੀਆਂ ਲਾਉਣੀਆਂ
 ਪ੍ਰੇਮ-ਰਸ ਦੇ ਗਟਾਕ ਪੀਣੇ
 ਬਿਰਹੋਂ ਵਿਚ ਭੁੰਨੇ ਜਾਣਾ
 ਅਛੋਪ ਖਿਚੇ ਜਾਣਾ
 'ਚੁਪ-ਪ੍ਰੀਤ' ਅਨੁਭਵ ਕਰਨੀ
 'ਚੁਪ-ਪ੍ਰੀਤ' ਦੀ ਬੋਲੀ ਸਮਝਣੀ
 'ਚੁਪ-ਪ੍ਰੀਤ' ਦੇ ਕੋਮਲ ਸਨੇਹੜੇ ਸੁਣਨੇ
 'ਚੁਪ-ਪ੍ਰੀਤ' ਦੀਆਂ ਮਿਠੀਆਂ ਰਮਜ਼ਾਂ ਬੁੱਝਣੀਆਂ
 'ਚੁਪ-ਪ੍ਰੀਤ' ਦੀਆਂ ਅਦਾਵਾਂ ਦੇ ਕਟਾਖਾਂ ਦਾ ਰਸ ਮਾਨਣਾ
 'ਚੁਪ-ਪ੍ਰੀਤ' ਦੀ ਲੇਵਾ ਦੇਵੀ ਹੋਣੀ
 'ਚੁਪ-ਪ੍ਰੀਤ' ਵਿਚ ਗਵਾਚ ਜਾਣਾ
 ਹੀ, ਸਾਰਿਆਂ 'ਜੀਵਾਂ' ਦਾ—

ਗੁਪਤ

ਅੰਤਰਮੁਖੀ

'ਇਕੋ-ਇਕ'

'ਸਰਬੱਗ'

'ਵਿਸ਼ਵ'

'ਅਨੁਭਵੀ'

ਇਲਾਹੀ 'ਧਰਮੁ' ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਖਿਚ ਨਾਲ, ਸਾਰੇ ਜੀਵ—

ਆਪਣੇ ਕੇਂਦਰ, 'ਪਰਮੇਸ਼ਰ' ਵੱਲ

ਅਤੇ

ਆਪਣੇ 'ਅੰਸ਼-ਰੂਪੀ' ਨਾਤੇ ਸਦਕਾ, 'ਦੂਜਿਆਂ ਜੀਵਾਂ' ਵੱਲ

ਅਭੋਲ ਅਤੇ ਅਣਜਾਣੇ ਹੀ ਖਿਚੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਇਸ ਇਲਾਹੀ 'ਵਿਸ਼ਵ-ਧਰਮੁ' ਵਿਚ, ਮਾਇਕੀ ਮੰਡਲ ਦੇ ਅਉਗਣ—

ਈਰਖਾ

ਦੂਜਾ ਭਾਵ

ਦਵੈਤ

ਨਫਰਤ

ਤਾਅਸਬ

ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ

ਲੜਾਈਆਂ

ਖੂਨ-ਖਰਾਬੇ

ਅਤਿਆਚਾਰ

ਦੀ 'ਅਣਹੋਂਦ' ਅਤੇ 'ਅਭਾਵ' ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ, ਹਰ ਇਕ 'ਜੀਵ' ਦਾ, 'ਅੰਤ੍ਰੀਵ' ਨਾਲ
ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ 'ਧਰਮੁ', ਇਕੋ-ਇਕ ਹੋ-ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਸਾਰੇ ਜੀਵ, 'ਆਤਮਿਕ
ਨਾਤੇ' ਵਜੋਂ, 'ਆਤਮਿਕ-ਭਰਾ' ਹਨ (universal brotherhood)।

ਏਕੁ ਪਿਤਾ ਏਕਸ ਕੇ ਹਮ ਬਾਰਿਕ .....॥

(ਪੰਨਾ-੯੧)

ਪਰ, ਇਨਸਾਨੀ 'ਮਨ' ਉਤੇ ਜਦ ਮਾਇਕੀ ਭਰਮ-ਭੁਲਾਵੇ ਦਾ 'ਛੌੜ' ਚੜ੍ਹਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਕੇਂਦਰ, ਅਕਾਲ-ਪੁਰਖ ਦੀ 'ਹੋਂਦ' ਤੋਂ:—

ਸ਼ਰਧਾਹੀਣ

ਭਾਵਨਾ ਹੀਣ

ਪਿਆਰ ਹੀਣ

ਮੁਨਕਰ

ਨਾਸਤਕ

ਮਨਮੁਖ

ਮਨੂਰ

ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਵਜਹ ਨਾਲ, 'ਸ਼ਰਧਾ-ਭਾਵਨੀ' ਰੂਪੀ 'ਪ੍ਰੀਤ-ਡੋਰੀ' ਦੀ ਖਿਚ, ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੁੰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਇਸ 'ਪ੍ਰੀਤ-ਡੋਰੀ' ਰਾਹੀਂ ਜੋ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਆਤਮਿਕ ਦਾਤਾਂ ਅਤੇ 'ਗੁਣ' ਪ੍ਰਦਾਨ ਹੁੰਦੇ ਸਨ — ਉਹ ਘਟਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਚਾਨਣ ਘਟਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹਨੇਰ ਵਧਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ — ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਇਨਸਾਨੀ 'ਮਨ' ਵਿਚ, ਜਿਉਂ-ਜਿਉਂ ਦੈਵੀ 'ਸ਼ਰਧਾ ਭਾਵਨੀ' 'ਘਟਦੀ' ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਿਉਂ-ਤਿਉਂ ਮਾਇਕੀ ਭਰਮ ਦਾ 'ਹਨੇਰ' 'ਵਧਦਾ' ਜਾਂਦਾ ਹੈ — ਅਤੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਭਰਮ-ਭੁਲਾਵੇ ਦਾ 'ਬੋਲ-ਬਾਲਾ' ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਮਾਇਕੀ ਭਰਮ-ਭੁਲਾਵੇ ਦੇ ਹਨੇਰ ਵਿਚ, ਹਉਮੈ ਵੇੜੇ ਮਨ ਨਾਲ, ਅਸੀਂ ਜੋ ਭੀ 'ਧਰਮ-ਕਰਮ' ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਉਹ ਸਭ :—

ਦਿਖਾਵਾ

ਸੁਆਰਥ

ਬੱਧਾ ਚਠੀ

ਫੈਕਟ

ਖਤੋ-ਖਤਾ

ਗਲਤ

ਹਾਨੀਕਾਰਕ

ਕੂੜ

ਪਾਖੰਡ

ਅਧਰਮ

ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਬਾਹਰਿ ਭੇਖ ਅੰਤਰਿ ਮਲੁ ਮਾਇਆ ॥

ਛਪਸਿ ਨਾਹਿ ਕਛ ਕਰੈ ਛਪਾਇਆ ॥

ਬਾਹਰਿ ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ ਇਸਨਾਨ ॥

ਅੰਤਰਿ ਬਿਆਪੈ ਲੋਭੁ ਸੁਆਨੁ ॥

ਅੰਤਰਿ ਅਗਨਿ ਬਾਹਰਿ ਤਨੁ ਸੁਆਹ ॥

(ਪੰਨਾ-੨੬੭)

ਪ੍ਰਿਗੁ ਤਿਨਾ ਕਾ ਜੀਵਿਆ ਜਿ ਲਿਖਿ ਲਿਖਿ ਵੇਚਹਿ ਨਾਉ ॥

ਖੇਤੀ ਜਿਨ ਕੀ ਉਜੜੇ ਖਲਵਾੜੇ ਕਿਆ ਬਾਉ ॥

(ਪੰਨਾ-੧੨੪੫)

- ਬਧਾ ਚਟੀ ਜੋ ਭਰੇ ਨਾ ਗੁਣੁ ਨਾ ਉਪਕਾਰੁ ॥ (ਪੰਨਾ-੨੮੭)
- ਮਨਹਠਿ ਕਰਮ ਕਮਾਵਣੇ ਬਾਇ ਨ ਕੋਈ ਪਾਇ ॥ (ਪੰਨਾ-੮੪੯)
- ਮਨਹਠਿ ਜੋ ਕਮਾਵੈ ਤਿਲੁ ਨ ਲੇਖੈ ਪਾਵੈ
ਬਗੁਲ ਜਿਉ ਧਿਆਨੁ ਲਾਵੈ ਮਾਇਆ ਰੇ ਧਾਰੀ ॥ (ਪੰਨਾ-੬੮੭)
- ਫੌਕਟ ਕਰਮ ਕਰਹਿ ਅਗਿਆਨੀ ਮਨਮੁਖਿ ਅੰਧ ਕਹਾਵਥ ॥ (ਪੰਨਾ-੧੦੦੧)
- ਨਾਮ ਬਿਨਾ ਫੌਕਟ ਸਭਿ ਕਰਮਾ ਜਿਉ ਬਾਜੀਗਰੁ ਭਰਮਿ ਭੁਲੈ ॥ (ਪੰਨਾ-੧੩੪੩)
- ਹਰਿ ਬਿਨੁ ਅਵਰ ਕਿਆ ਬਿਰਥੇ ॥
- ਜਪ ਤਪ ਸੰਜਮ ਕਰਮ ਕਮਾਣੇ ਇਹਿ ਓਰੈ ਮੂਸੇ ॥ (ਪੰਨਾ-੨੧੬)
- ਅਖੀ ਤ ਮੀਟਹਿ ਨਾਕ ਪਕੜਹਿ ਠਗਣ ਕਉ ਸੰਸਾਰੁ ॥ (ਪੰਨਾ-੬੬੨)
- ਪਾਠੁ ਪੜਿਓ ਅਰੁ ਬੇਦੁ ਬੀਚਾਰਿਓ ਨਿਵਲਿ ਭੁਅੰਗਮ ਸਾਧੇ ॥
- ਪੰਚ ਜਨਾ ਸਿਉ ਸੰਗੁ ਨ ਛੁਟਕਿਓ ਅਧਿਕ ਅਹੰਬੁਧਿ ਬਾਧੇ ।੧॥
- ਪਿਆਰੇ ਇਨ ਬਿਧਿ ਮਿਲਣੁ ਨ ਜਾਈ ਮੈ ਕੀਏ ਕਰਮ ਅਨੇਕਾ ॥ (ਪੰਨਾ-੬੪੧)
- ਨਵ ਛਿਆ ਖਣੁ ਬੋਲਹਿ ਮੁਖ ਆਗਰ
ਮੇਰਾ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਇਵ ਨ ਪਤੀਨੇ ॥ (ਪੰਨਾ-੬੬੮)
- ਲਖ ਨੇਕੀਆ ਚੰਗਿਆਈਆ ਲਖ ਪੁੰਨਾ ਪਰਵਾਣੁ ॥
- ਲਖ ਤਪ ਉਪਰਿ ਤੀਰਥਾਂ ਸਹਜ ਜੋਗ ਬੇਬਾਣੁ ॥
- ਲਖ ਸੂਰਤਣ ਸੰਗਰਾਮ ਰਣ ਮਹਿ ਛੁਟਹਿ ਪਰਾਣੁ ॥
- ਲਖ ਸੁਰਤੀ ਲਖ ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ ਪੜੀਅਹਿ ਪਾਠ ਪੁਰਾਣੁ ॥
- ਜਿਨਿ ਕਰਤੈ ਕਰਣਾ ਕੀਆ ਲਿਖਿਆ ਆਵਣ ਜਾਣੁ ॥
- ਨਾਨਕ ਮਤੀ ਮਿਥਿਆ ਕਰਮੁ ਸਚਾ ਨੀਸਾਣੁ ॥ (ਪੰਨਾ-੪੬੭)
- ਹਿਰਦੈ ਸਚੁ ਏਹ ਕਰਣੀ ਸਾਰੁ ॥
- ਹੋਰੁ ਸਭੁ ਪਾਖੰਡੁ ਪੁਜ ਖੁਆਰੁ ॥ (ਪੰਨਾ-੧੩੪੩)
- ਬਿਨੁ ਗੁਰ ਸਬਦ ਨ ਛੂਟਸਿ ਕੋਇ ॥
- ਪਾਖੰਡਿ ਕੀਨੈ ਮੁਕਤਿ ਨ ਹੋਇ ॥ (ਪੰਨਾ-੮੩੯)
- ਪਾਖੰਡੁ ਧਰਮੁ ਪ੍ਰੀਤਿ ਨਹੀ ਹਰਿ ਸਉ ਗੁਰ ਸਬਦ ਮਹਾ ਰਸੁ ਪਾਇਆ॥
- (ਪੰਨਾ-੧੦੪੩)

ਜੀਅ ਬਧਹੁ ਸੁ ਧਰਮੁ ਕਰਿ ਥਾਪਹੁ ਅਧਰਮੁ ਕਹਹੁ ਕਤ ਭਾਈ॥

ਆਪਸ ਕਉ ਮੁਨਿਵਰ ਕਰਿ ਥਾਪਹੁ ਕਾ ਕਉ ਕਹਹੁ ਕਸਾਈ॥ (ਪੰਨਾ-੧੧੦੩)

ਜਿਸ ਮਨ ਉਤੇ, ਮਾਇਕੀ ਭਰਮ-ਭੁਲਾਵੇ ਦਾ ਅਸਰ ਘੱਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਜੀਵ ਦੇ ਅੰਤਰ-ਆਤਮੇ ਵਿਚੋਂ, ਇਲਾਹੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਾ ਝੌਲਾ ਜਿਹਾ ਅਕਸ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਅੰਤਰਮੁਖੀ ਇਲਾਹੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਜਾਂ ‘ਧਰਮ’ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਅਤੇ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ, ਉਹ ਕੁਝ ‘ਨੇਕ’ ਕਰਮ-ਧਰਮ, ਪਰਉਪਕਾਰ, ਆਦਿ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਹ ਨੇਕੀਆਂ, ਕਰਮ-ਧਰਮ ਆਦਿ, ਅੰਤਰ-ਆਤਮੇ ਇਲਾਹੀ ‘ਧਰਮੁ’ ਦੇ ਦੈਵੀ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ‘ਅਕਸ’ ਯਾ ਇਜ਼ਹਾਰ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਵਿਚ ਜੀਵ ਦੀ ਕੋਈ ਵਡਿਆਈ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।

ਪਰ ‘ਜੀਵ’ ਆਪਣੇ ਮਾਇਕੀ ਭਰਮ-ਭੁਲਾਵੇ ਵਿਚ, ਇਹਨਾਂ ਨੇਕ ਕਰਮਾਂ-ਧਰਮਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਹੀ ਵਡਿਆਈ ਸਮਝ ਕੇ, ਆਪਣੀ ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਪੱਠੇ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਤੀਰਥ ਬਰਤ ਅਰੁ ਦਾਨ ਕਰਿ ਮਨ ਮੈ ਧਰੈ ਗੁਮਾਨੁ ॥

ਨਾਨਕ ਨਿਹਫਲ ਜਾਤ ਤਿਹ ਜਿਉ ਕੁੰਚਰ ਇਸਨਾਨੁ ॥ (ਪੰਨਾ-੧੪੨੮)

ਸਤੀਆ ਮਨਿ ਸੰਤੋਖੁ ਉਪਜੈ ਦੇਣੈ ਕੈ ਵੀਚਾਰਿ ॥

ਦੇ ਦੇ ਮੰਗਹਿ ਸਹਸਾ ਗੂਣਾ ਸੋਭ ਕਰੇ ਸੰਸਾਰੁ ॥ (ਪੰਨਾ-੪੬੬)

ਕੋਟਿ ਕਰਮ ਕਰੈ ਹਉ ਧਾਰੇ ॥ ਸਮੁ ਪਾਵੈ ਸਗਲੇ ਬਿਰਬਾਰੇ ॥

ਅਨਿਕ ਤਪਸਿਆ ਕਰੇ ਅਹੰਕਾਰ ॥ ਨਰਕ ਸੁਰਗ ਫਿਰਿ ਫਿਰ ਅਵਤਾਰ ॥

(ਪੰਨਾ-੨੨੮)

ਹਉ ਵਿਚਿ ਸਚਿਆਰੁ ਕੂੜਿਆਰੁ ॥

ਹਉ ਵਿਚਿ ਪਾਪ ਪੁੰਨ ਵੀਚਾਰੁ ॥ (ਪੰਨਾ-੪੬੬)

‘ਹਉਮੈ’ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਅਸੀਂ

‘ਧਰਮ’ ਯਾ

‘ਇਨਸਾਨੀਅਤ’

ਮੰਨੀ ਬੈਠੇ ਹਾਂ !

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਐਸੇ ਕਰਮ-ਕਾਂਡੀ ਧਰਮਾਂ ਨੂੰ ਇਉਂ ਬਿਆਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ —

ਕਰਮ ਧਰਮ ਸਭਿ ਬੰਧਨਾ ਪਾਪ ਪੁੰਨ ਸਨਬੰਧੁ ॥

(ਪੰਨਾ-੫੫੧)

ਕਰਮ ਧਰਮ ਕਰਿ ਮੁਕਤਿ ਮੰਗਾਹੀ ॥ ਮੁਕਤਿ ਪਦਾਰਥੁ ਸਬਦਿ ਸਲਾਹੀ ॥
 ਬਿਨੁ ਗੁਰ ਸਬਦੈ ਮੁਕਤਿ ਨ ਹੋਈ ਪਰਪੰਚੁ ਕਰ ਭਰਮਾਈ ਹੇ ॥ (ਪੰਨਾ-੧੦੨੪)
 ਕਰਮ ਧਰਮ ਪਾਖੰਡ ਜੋ ਦੀਸਹਿ ਤਿਨ ਜਸੁ ਜਾਗਾਤੀ ਲੂਟੈ ॥ (ਪੰਨਾ-੨੪੨)
 ਤੀਰਥੁ ਤਪੁ ਦਇਆ ਦਤੁ ਦਾਨੁ ॥ ਜੇ ਕੋ ਪਾਵੈ ਤਿਲ ਕਾ ਮਾਨੁ ॥ (ਪੰਨਾ-੪)
 ਸਾਵਗ ਸੁੱਧ ਸਮੂਹ ਸਿਧਾਨ ਕੇ ਦੇਖਿ ਫਿਰਿਓ ਘਰ ਜੋਗ ਜਤੀ ਕੇ ॥
 ਸੂਰ ਸੁਰਾਰਦਾਨ ਸੁਧ ਸੁਧਾਦਿਕ ਸੰਤ ਸਮੂਹ ਅਨੇਕ ਮਤੀ ਕੇ ॥
 ਸਾਰੇ ਹੀ ਦੇਸ ਕੋ ਦੇਖਿ ਰਹਿਓ ਮਤ ਕੋਊ ਨ ਦੇਖੀਅਤ ਪ੍ਰਾਨਪਤੀ ਕੇ ॥
 ਸ੍ਰੀ ਭਗਵਾਨ ਕੀ ਭਾਇ ਕਿਪਾ ਹੂ ਤੇ ਏਕ ਰਤੀ ਬਿਨੁ ਹੇਕ ਰਤੀ ਕੇ ॥
 (ਤੂ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਸਵੱਜੇ, ਪਾ: ੧੦)

ਐਸੇ ਬਾਹਰਲੇ ਕਰਮ-ਕਾਂਡੀ ਧਰਮਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਹੋਰ ਕਿਸੇ

ਉਚੇਰੇ
 ਚੰਗੇਰੇ
 ਭਲੇਰੇ
 ਨਾਲ-ਲਿਖੇ
 ਇਲਾਹੀ
 ਸਚੇ
 ਸੁੱਚੇ
 ਅਟੱਲ
 ਸਰਬੱਗ
 ਵਿਸ਼ਵ

ਆਤਮਿਕ 'ਧਰਮੁ' ਦੀ ਬਾਬਤ ਸਾਨੂੰ

ਸਮਝ ਹੀ ਨਹੀਂ
 ਗਿਆਨ ਹੀ ਨਹੀਂ
 ਸੋਝੀ ਹੀ ਨਹੀਂ
 ਵਿਚਾਰ ਹੀ ਨਹੀਂ
 ਉੱਦਮ ਹੀ ਨਹੀਂ
 ਲੋੜ ਹੀ ਨਹੀਂ

ਅਤੇ ਅਸੀਂ 'ਮੰਨਣ' ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ।

ਭਾਵੇਂ ਅਨੇਕਾਂ ਗੁਰੂਆਂ, ਅਵਤਾਰਾਂ, ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ, ਸੰਤਾਂ ਨੇ, ਆਪਣੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ
ਅਤੇ ਬਾਣੀਆਂ ਦੁਆਰਾ, ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਉਚੇ-ਸੁਚੇ ਇਲਾਹੀ ਧਰਮ ਦੀ ਬਾਬਤ ਚੰਗੀ
ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੋਸ਼ਨੀ ਪਾਈ ਹੈ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਭੀ ਇਸ ਉਚੇ ਸੁਚੇ ਇਲਾਹੀ ਧਰਮ ਨੂੰ ਇਉਂ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ—
ਕੇਵਲ ਕਰਮ ਭਰਮ ਸੇ ਚੀਨਹੁ ਧਰਮ ਕਰਮ ਅਨੁਰਾਗੇ ॥

(ਰਾਮਕਲੀ ਪਾ: ੧੦)

ਸਰਬ ਧਰਮ ਮਹਿ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਧਰਮ ॥
ਹਰਿ ਕੋ ਨਾਮੁ ਜਪਿ ਨਿਰਮਲ ਕਰਮੁ ॥

(ਪੰਨਾ-੨੯੯)

ਏਕੋ ਧਰਮੁ ਦਿੜੇ ਸਚੁ ਕੋਈ ॥ ਗੁਰਮਤਿ ਪੂਰਾ ਜੁਗਿ ਜੁਗਿ ਸੋਈ ॥

(ਪੰਨਾ-੧੧੮੮)

ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਕੀਰਤਨੁ ਕਰਿ ਅਟਲ ਏਹੁ ਧਰਮ ॥

(ਪੰਨਾ-੨੯੯)

ਕਰਮ ਧਰਮ ਸਚੁ ਸਾਚਾ ਨਾਉ ॥

(ਪੰਨਾ-੩੫੩)

ਗੁਰ ਕੈ ਸਬਦਿ ਸਮਾਈਐ ਪਰਮਾਰਥੁ ਜਾਣੈ ॥

(ਪੰਨਾ-੪੧੯)

(ਚਲਦਾ.....)

© ਸਭ ਹੱਕ ਰਾਖਵੇਂ ਹਨ ।

ਏਸੇ ਕਲਮ ਦੇ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚਾਰੁ ਦੀ ਲੜੀ ਵਿੱਚ ਅੱਡ-ਅੱਡ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਤੇ 132 ਲੇਖ (13 ਕਿਤਾਬਾਂ) ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੇਖਾਂ ਦਾ ਹਿੰਦੀ ਤਰਜਮਾ ਵੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਪੰਜ ਲੇਖ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਹਨ।

ਕੀਰਤਨ ਅਤੇ ਨਾਮ-ਅਭਿਆਸ ਕਮਾਈ ਦੇ ਅੱਠ ਦਿਨਾਂ ਜਪ-ਤਪ ਸਮਾਗਮ, ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਬ੍ਰਾਹਮ-ਬੁੰਗਾ, ਪਿੰਡ ਦੋਦੜਾ ਵਿਖੇ ਮਾਰਚ, ਸਤੰਬਰ ਅਤੇ ਦਸੰਬਰ (20-30) ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਜੂਨ ਵਿੱਚ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬ੍ਰਾਹਮ ਬੁੰਗਾ ਸਾਹਿਬ, ਦੱਖਣੀ ਬਾਈਪਾਸ ਦੋਰਾਹਾ ਵਿਖੇ ਹਰ ਸਾਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬ੍ਰਾਹਮ ਬੁੰਗਾ ਸਾਹਿਬ, ਦੱਖਣੀ ਬਾਈਪਾਸ ਦੋਰਾਹਾ ਵਿਖੇ ਪੰਦਰਾਂ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਸਮਾਗਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਅਨੁਸਾਰ 15-15 ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਅਰਸੇ ਬਾਅਦ, ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਸਮਾਗਮ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਹਫਤਾਵਾਰੀ ਸਮਾਗਮ ਵੀ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਸਥਾਨਕ ਸੰਗਤਾਂ ਵੱਲੋਂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਪਿੰਡ ਦੋਦੜਾ, ਬੁਢਲਾਡਾ-ਸੁਨਾਮ, ਬਰਾਸਤਾ (ਵਾਈਆ) ਜਖੇਪਲ ਲਿੰਕ ਰੋਡ ਤੇ ਹੈ। ਚਾਹਵਾਨ ਸੱਜਣ ਇਹ ਲੇਖ ਅਤੇ ਸਮਾਗਮਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪਤੇ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ : -

Website : www.brahmbungadodra.org

E-mail : info@brahmbungadodra.org

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬ੍ਰਾਹਮ ਬੁੰਗਾ ਸਾਹਿਬ

ਪਿੰਡ ਤੇ ਡਾਕਖਾਨਾ : ਦੋਦੜਾ

ਤਹਿਸੀਲ-ਬੁਢਲਾਡਾ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮਾਨਸਾ (ਪੰਜਾਬ)

ਫੋਨ : 073074-55097, 01652-255097, 99149-55098

❖ ਸ਼ਾਖਾ ❖

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬ੍ਰਾਹਮ ਬੁੰਗਾ ਸਾਹਿਬ (ਦੋਦੜਾ)

ਦੱਖਣੀ ਬਾਈ ਪਾਸ, ਦੋਰਾਹਾ

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਲੁਧਿਆਣਾ, ਪੰਜਾਬ

ਫੋਨ : 073074-55098, 01628-258697, 099149-55098

❖ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ❖

ਸੈਕ੍ਰੈਟਰੀ, ਬ੍ਰਾਹਮ-ਬੁੰਗਾ ਟ੍ਰਸਟ (ਰਜਿ.)

ਪਿੰਡ ਤੇ ਡਾਕਖਾਨਾ : ਦੋਦੜਾ

ਤਹਿਸੀਲ-ਬੁਢਲਾਡਾ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮਾਨਸਾ (ਪੰਜਾਬ)

ਫੋਨ : 73074-55096